

EXECUTIVE SUMMARY

The cardinal sins of policy interventionism

When is policy intervention justified? On what grounds should we make this assessment? We identify seven principles to evaluate a broad scope of government interventions in the market process. We could only do so by assuming that the free market is the best system to generate welfare but nonetheless needs some firm social corrections.

When applied in the wrong way, the seven principles become cardinal sins. A common mistake of policy is to confuse regulation with norms and values. Overregulation and administrative recklessness are a frequent consequence whereas it is much wiser to leave the market what it does better than any government will ever do. Policy makers should try to lean against the wind as well as to make sure that risk takers bear the brunt for their actions, as was not the case in the recent financial crisis.

Beleidsnota 74
september 2014

De zeven hoofdzonden van overheidsingrijpen

Wanneer doet een overheid er goed aan om in te grijpen in het marktproces? Elke vorm van interventionisme moet zorgvuldig worden afgewogen. De vraag is: op basis van welke criteria? Marktfalingen zijn er genoeg maar op voorhand bepalen waar de overheid beter zal doen, is niet evident. Het eerlijke antwoord op deze vraag is dat voor heel wat situaties niemand het weet. Dat relativisme mag ons er niet van weerhouden om te zoeken naar een aantal handige vuistregels om in de toekomst beter te sturen. Immers, of iets achteraf goed of slecht is uitgedraaid, is niet de essentie. Waar het om gaat, is dat men vooraf de optie neemt met de beste kansen op welslagen. In deze nota proberen we dit mooie basisprincipe handen en voeten te geven.

1. Het uitgangspunt van Spinoza

Over de rol van de staat ten aanzien van de vrije markt zijn al bibliotheken volgeschreven. Binnen het korte bestek van deze nota zullen we echter grote filosofische en ideologische beschouwingen moeten beperken tot een minimum. Vandaag zijn er heel wat maatschappijkritische denkers die de alomtegenwoordigheid van de markt in vraag stellen. We mogen zelfs spreken van een revival van de ethiek met aristotelische deugden. De kritiek op de markt is terecht in zoverre men, bijvoorbeeld voor wat de zorgsector betreft, aanklaagt dat traditionele waarden van naastenliefde en wederkerigheid dreigen verloren te gaan. Er zijn wel degelijk grenzen aan de logica van de efficiëntie. Anderzijds is het in ieders belang dat publieke middelen nuttig worden besteed. Het is op deze slappe koord dat we moeten dansen. Om te komen tot een aantal werkbare principes zullen we in deze nota moeten vertrekken van een compromis. We aanvaarden het kapitalisme als fundament van de Westerse materiële welvaartscreatie maar tegelijk erkennen we dat de marktlogica niet zaligmakend is. Enerzijds is er behoefte aan sterke sociale correcties, anderzijds kan marktwerking de efficiëntie van de publieke sector ten goede komen.

Met deze uitgangspunten ligt de weg vrij om de deugdzaamheid van de markt enigszins objectief af te wegen tegenover het beleidsinterventionisme van de overheid. Toch zijn we hiermee nog niet volledig uit het ideologische moeras. De markt kan falen maar de overheid zo mogelijk

nog meer, en dat bemoeilijkt het debat aanzienlijk. Een probleem van alle tijden is dat denkers en commentatoren riskeren terecht te komen in een ideologische stellingenoorlog: neoliberalisme versus etatisme, monetarisme versus Keynesianisme, links tegenover rechts,... Ook dit soort tegenstellingen willen we in deze nota vermijden door het uitgangspunt van Spinoza voor ogen te houden: menselijke en maatschappelijke verhoudingen moet men bestuderen zonder vooringenomenheid. We hebben niet de pretentie te beweren dat we daaraan honderd procent hebben voldaan, maar onze praktijkgerichte aanpak heeft in elk geval het voordeel snel tot een aantal richtinggevendende principes te kunnen komen.

2. Zeven principes, zeven hoofdzonden

De geschiedenis staat bol van de juiste maar vooral ook verkeerde beslissingen. Dat is geen verrassing. Achteraf is het immers altijd makkelijk praten en ook beleidsmensen moeten vaak beslissingen nemen op basis van onvolledige informatie. John Maynard Keynes wees er in zijn tijd reeds op dat economie, net zoals alle andere menswetenschappen, moet vertrekken van het fundamentele gegeven dat de toekomst onzeker is. Wie dat basisgegeven negeert, leeft in een grote illusie. Precies daarom kunnen we veel leren uit het ongerijmde. Denk maar aan de kansen die niet werden benut. Of de debacles die hadden kunnen vermeden worden. Hadden centrale bankiers, bijvoorbeeld, de voorbije decennia het niveau van de beleidsrente consequenter gehanteerd, dan had de ontwikkeling van de grootste financiële zeepbel aller tijden misschien kunnen vermeden worden. Dat had meer dan enkele duizenden miljarden euro's gescheeld in de eindafrekening. Dit spanningsveld tussen interveniëren of niet interveniëren, daar gaat het hem om. Iets doen of niets doen. De zeven principes die nu volgen, zetten een kader uit voor beslissingsnemers bij het afwegen van opties. Afhankelijk van wat men ermee doet, zijn het evengoed zeven hoofdzonden.

2.1 Regels zijn geen normen

Een ziekte van onze tijd is dat beleidsmensen geneigd zijn om steeds meer regels te produceren. Het aantal pagina's Staatsblad dat er jaarlijks bijkomt, is niet meer te tellen. Laat staan dat een zinnig mens al die wetteksten zou kunnen lezen. Vorig jaar werd er alleen al voor de financiële sector 8.000 bladzijden aan nieuwe regelgeving geproduceerd. Die komen bovenop de bestaande kubieke meter regelgeving. We komen op de regulering van de financiële sector later terug, maar het volstaat hier om erop te wijzen dat als je zoveel regels nodig hebt, er waarschijnlijk iets schort aan de fundamenteën van het systeem. Overregulering riskeert immers een compensatie te zijn voor een gebrek aan principes, normen en waarden. En precies daarom werkt het niet. Normen en waarden zijn eenvoudig en toepasbaar op een oneindig aantal situaties. Regels zijn complex en specifiek zodat je er oneindig nodig hebt om de wereld te omvatten.

Dat de financiële sector steeds meer regels nodig heeft, komt misschien niet meteen als een verrassing. Het is tevens een poging tot herstel van het vertrouwen. Maar ook in het algemeen zien we een wildgroei aan wetgevende initiatieven. Het tempo van verandering in onze maatschappij is zo groot dat politici zich moeten laten omringen door een steeds groter wordend leger van juristen. Dit werkt een verlamdende juridisering van de maatschappij in de hand. Politici worden daarin bovendien opgejaagd door de burger die via de media onmiddellijk pasklare antwoorden vraagt voor alle mogelijke problemen of situaties. In een dergelijke context is steekvlampolitiek vaak een verplicht nummertje als reactie op de breed uitgesmeerde publieke verontwaardiging. Dat leidt tot snel in elkaar gebokste wetgeving.

De markt kan falen maar de overheid zo mogelijks nog meer.

België meest gereguleerd land van de wereld?

Het World Economic Forum (WEF) stelt elk jaar een concurrentie-index op. Daarin worden 148 landen gerangschikt op basis van meer dan 100 indicatoren. In tabel 1 hebben we de vijf beste alsook de vijf slechtste concurrentiefactoren voor België opgenomen. Onze onderwijs- en onderzoeksinfrastructuur behoort tot de top van de wereld. Onderaan staan de factoren die knagen aan onze concurrentiekracht. Inzake overheidsregulering stonden we op een 134ste plaats op 144 landen. Op het vlak van belastingdruk en arbeidsmarktflexibiliteit scoren we echter nog slechter.

Kwaliteit managementscholen	2
Kwaliteit basisonderwijs	2
Kwaliteit wiskunde en wetenschapsonderwijs	3
Kwaliteit onderzoeksinfrastructuur	4
Kwaliteit haveninfrastructuur	5
Overheidsregulering	134
Flexibiliteit van loonafspraken	134
Overheidsschuld	138
Procedures aanwerven en ontslaan medewerkers	139
Effect belastingen op bereidheid te werken	142

Tabel 1:

Onze vijf beste en slechtste concurrentiefactoren (score op 144)

Bron: World Economic Forum

De drang naar meer regels is wellicht ook een gevolg van het feit dat we met alsmaar meer mensen dichter op elkaar leven. In Japan lossen ze dit probleem op door vriendelijk te zijn. Bij ons hebben we de neiging om conflicten op te lossen met regels en gerechtelijke procedures. GAS-boetes zijn daarvan een illustratie maar ook de uitspraak van een rechter in Aalst afgelopen zomer dat jongeren niet meer op straat mogen spelen vanwege het lawaai. Feitelijk proberen we onze samenleving daarmee te ordenen op een onmogelijke manier, want regels kunnen normen en waarden niet vervangen.

2.2 Vermijd oeverloze regulering

Om zich staande te houden moeten bewindslui steeds meer de grens aftasten tussen het haalbare op korte termijn en het noodzakelijke op lange termijn. Een ander recent voorbeeld stelt deze uitdaging scherper. De meeste mensen zijn akkoord om taxivervoer over te laten aan de vrije markt. Maar ze zullen ook beamen dat deze bedrijfsactiviteit dient gereguleerd te worden omdat anders taxichauffeurs onverzekerd rondrijden met roestbakken. Maar hoe ver moet de overheid gaan met het reguleren van de markt voor vervoer? Mag de overheid mensen verbieden om taxi te spelen in hun vrije tijd? We alluderen hier uiteraard op het fenomeen van 'Uber'. Dit startbedrijf uit San Francisco kwam met het lumineuze idee op de proppen om mensen in hun vrije tijd wat te laten bijverdienen als taxichauffeur. Inmiddels biedt Uber haar diensten aan in tientallen grootsteden over de hele wereld. Via een mobiele applicatie kunnen klanten op

De Uber-historie geeft aan hoe moeilijk het is om te reguleren in een snel evoluerende maatschappij.

een zeer gebruiksvriendelijke manier contact leggen met chauffeurs. Dat is niet naar de zin van de traditionele taximarkt. De belangrijkste kritieken betreffen oneerlijke prijsconcurrentie alsook het niet behoorlijk verzekerd zijn van de dienstverlening. Zo ook dacht eerder dit jaar een taxi-bedrijf uit Brussel dat tegen Uber een klacht indiende wegens concurrentievervalsing bij de Rechtbank van Koophandel. De rechter volgde de redenering en legde Uber aan de ketting. Dat ontlokte een hevige maatschappelijke discussie.

Hoe zinvol de argumenten langs beide kanten ook mogen zijn, de Uber-historie geeft aan hoe moeilijk het is geworden om in onze snel evoluerende maatschappij adequaat te sturen op basis van regeltjes. De basisidee is dat wanneer iemand betaalt voor een dienst, er andere regels gelden. Maar wat doe je dan met een lifter die zijn chauffeur betaalt? Voor carpoolvervoer werd een niet-bindende regeling uitgewerkt maar ook die kan worden omzeild. De hamvraag is: waar gaat dit eindigen? Hoeveel extra regels moeten we nog uitschrijven om het verschil tussen een klassieke taxi, een Uber-dienst, carpooling of een spontane lift langs de weg, tot uiting te brengen? Is dat nog mogelijk en überhaupt nodig? Zouden de jobs waarover de tegenstanders van Uber het vaak hebben, effectief worden gered door het fenomeen te verbieden? Of komt dit neer op plat corporatisme? Want Uber heeft uiteraard een groot potentieel aan meerwaarde voor de gebruikers.

We stellen hier veel vragen en vinden weinig conclusies, behalve dan dat we vaststellen dat regels zich vroeg of laat vastrijden. De elegante oplossing voor de Uber-saga is dat de taximarkt zich de technologie zelf eigen maakt in plaats van er zich halsstarrig tegen te verzetten. Dit is ook wat tien jaar geleden in de muziekindustrie is moeten gebeuren, toen Napster op de proppen kwam met downloaddiensten voor muziek.

2.3 Soms is niets doen beter

De impact van een actie, maatregel, wet, initiatief,... is moeilijk te achterhalen.

Het verhaal van Uber toont aan hoe politici — vaak onder druk van belangengroeperingen — aangemaand worden tot actie. Niet dat ze die aanmoedigingen nodig hebben. In het algemeen zijn bewindslui ambitieus en voelen ze zich geroepen om de wereld te verbeteren. Maar goede bedoelingen zijn nog geen garantie op een goed beleid. Het grote probleem is evenwel dat het moeilijk te achterhalen valt wanneer een actie, maatregel, wet, initiatief,... een positieve impact heeft op onze welvaart of welzijn. Niet zelden is de toegevoegde waarde beperkt maar blijft dit feit aan onze waarneming verborgen. Ook beleidslui zelf weten vaak niet hoe klein of groot hun bijdrage is geweest.

Iets gelijkaardigs doet zich voor in de geneeskunde. Was een medicijn werkelijk effectief of zou het zonder ook zijn gelukt? Was een ingreep noodzakelijk? Wogen de risico's van een ingreep op tegen de risico's van het euvel dat men ermee wou bestrijden? De geijkte term voor overbodige ingrepen is 'iatrogenese'. Maar ook in de niet-geneeskundige praktijk zijn er veel voorbeelden van dit fenomeen terug te vinden. Was een brug, een feestzaal, een project,... noodzakelijk? Een meer subtiel voorbeeld betreft het overheidsingrijpen in onze woningmarkt. Om te beginnen is er de woonbonus waarvan recentelijk werd aangetoond dat deze een sterk prijsopdrijvend effect heeft, met alle sociale gevolgen van dien¹. Dat neemt niet weg dat er veel te zeggen valt voor het (fiscaal) aanmoedigen van woningbezit. Het is immers een vorm van langetermijnsparen. Er zijn echter grenzen. In plaats van de huizenprijzen op te drijven door iedereen een huis te willen geven, hadden politici ook kunnen werken aan een betaalbare huurmarkt. In eigen land had men dit goed begrepen. Een aanpassing van de huurwet moest de huurder

¹ Op de studiedag 'Woonfiscaliteit' van de KULeuven werd dit uitvoerig uit de doeken gedaan.

beter beschermen maar de slinger sloeg nogal ver door. Vandaag hebben verhuurders weinig verhaal indien huurders in gebreke blijven. Steeds meer wanbetalers slagen er op die manier in om een tijdje gratis te wonen. Mogelijks kunnen heel wat mensen hun huur effectief niet betalen maar dan nog werkt de huurwet contraproductief. Als verhuren minder interessant wordt, daalt het aanbod van huurhuizen. Dat drijft de huurprijzen verder de hoogte in waardoor huren nog meer onbetaalbaar wordt. Een mogelijke oplossing is de huurwet en de werking van de markt te herstellen. Enkele pennentrekken zouden volstaan. Een andere piste is dat het beleid de zogenaamde marktfaling weet te herstellen met actief interventionisme. Dat komt neer op het bouwen van extra sociale woningen met belastinggeld. Omdat niemand kan becijferen hoeveel extra woningen er noodzakelijk zijn als gevolg van een kaduke huurwetgeving, is het makkelijk om deze werkwijze te verkopen als verstandig, en uiteraard zeer sociaal.

Wat we proberen aan te tonen, is dat interveniëren niet noodzakelijk beter is, laat staan goedkoper. Ook is de aard van de interventies geen neutraal gegeven. We zijn geneigd om te besluiten dat sociale woningen noodzakelijk zijn maar liefst als aanvulling op een goed werkende huuren woningmarkt. Gelijkaardige mechanismen zijn aan het werk in de energiemarkt. De uitstap uit kernenergie zou gecompenseerd worden met zonnepanelen en windmolens. Maar dat brengt vandaag de rendabiliteit van de klassieke stroomopwekking in het gedrang. De SERV berekende bovendien dat er met groenestroomcertificaten een onbetaalde factuur van 1,5 miljard euro is gemoeid. Ondertussen maken nieuwe premiejagers zich op voor isolatiesubsidies. Het stimuleren van onderzoek en ontwikkeling inzake (groene) energie is een goede zaak. Subsidiëring van niet-rendabele massaconsumptie laat men best achterwege.

2.4 Laat de markt doen wat ze beter doet

Het voorgaande impliceert dat de overheid de energiemarkt moet reguleren maar niet op eender welke manier. Een ander voorbeeld betreft de arbeidsmarkt. Hoe vaak hebben politici beweerd dat ze jobs hebben 'gecreëerd'? Daarvan is uiteraard enkel sprake in de publieke sector, met geld van de belastingbetaler. De verdienste van het beleid met betrekking tot tewerkstellingscreatie in de private sector zou beperkt moeten blijven tot het creëren van een aantrekkelijk ondernemingsklimaat. Dat betekent in eerste instantie zorgen voor een uitstekende infrastructuur en investeren in de toekomst. Onze puike scores voor onderwijs en onderwijsinfrastructuur in tabel 1 zijn alvast een opsteker. Echter ook het beperken van de regelgeving en bemoeienissen tot het strikt noodzakelijke, is onderdeel van dit investeringsklimaat. Uit de literatuur distilleren we drie lessen die deze uitdaging scherpstellen.

1. De overheid moet een kader uitzetten waarin de markt optimaal kan presteren. Dit is wat Adam Smith en later John Maynard Keynes bedoelden met het 'in toom houden van de markt'.
2. De overheid doet wat de markt niet kan: defensie, rechtspraak, publieke en sociale voorzieningen (zie kaderstuk),...
3. De overheid laat aan de markt wat die beter doet dan zichzelf, hoe slecht de markt het ook moge doen.

Het laatste principe is het moeilijkst te aanvaarden en daarom des te belangrijker. Het is niet omdat een markt imperfect functioneert dat een overheid het per definitie beter zal doen, zoals we met een aantal voorbeelden reeds hebben aangetoond. Het is doorgaans zuiniger om de werking van de markt te herstellen dan in de plaats te treden op kosten van de burger. Dat geldt

Marktwerving bij de overheid

Er zijn heel wat producten en diensten waarvan de vrije markt het gebruik niet of moeilijk kan uitsluiten. Het klassieke voorbeeld is de vuurtoren die iedereen ziet, ook diegenen die niet hebben betaald voor de bouw ervan. De aanleg van infrastructuur en het uitbouwen van publieke dienstverlening zoals defensie, veiligheid, openbaar bestuur,... vergt per definitie overheidsorganisatie. In een sociaal gecorrigeerde economie wordt dat takenpakket verder uitgebreid naar onderwijs, gezondheidszorg en zelfs de herverdeling van inkomens. Het gevaar is evenwel dat overheidsuitgaven alsmat verder worden opgedreven ten voordele van specifieke groepen die maar een gedeelte van de kosten moeten dragen via algemene belastingen. Zo ontstaan inefficiënties, begrotingstekorten en oplopende overheidsschulden.

Een studie van de KUL ging na hoe België uit een internationale vergelijking komt voor wat betreft de efficiëntie van onze overheid. Ten opzichte van Scandinavische landen hinkt onze overheid in het algemeen ver achterop. Echter, inzake onderwijs en gezondheidszorg scoren we zeer goed. Prof Wim Moesen schrijft dit toe aan onze 'cultuur van de social profit'. Die is tweeledig. Primo, de lage prijszetting. Die houdt in dat de sociale zekerheid en de belastingbetaler bijspringt zodoende ook de zwakkeren toegang krijgen tot de dienstverlening. Secundo, de voet-stem. Burgers zijn vrij te kiezen naar welke school of ziekenhuis ze gaan. Dat feit introduceert een stukje markt in de sector en zet de dienstverleners aan tot kwaliteitsverbetering. Daarmee slaat de 'social profit' in ons land meerdere vliegen in één klap: professionele kwaliteit, marktefficiëntie en toegankelijkheid.

De verdienste van het industrieel beleid moet beperkt blijven tot het creëren van een aantrekkelijk investeringsklimaat.

bijvoorbeeld ook voor wat betreft het industrieel beleid. Internationale ervaringen leren dat succesvolle industriële ontwikkeling een gevolg is van keuzes die gemaakt worden door private investeerders. Overheidsbemoeienissen — doorgaans op basis van gerichte subsidiëring — hoeven een optimale keuze niet in de weg te staan, maar de kans daarop stijgt met het interventiebudget. Ook de meerwaarde van vraag-gestuurde betoelaging kent grenzen, temeer omdat het risico bestaat dat de overheid uiteindelijk betaalt voor wat de industrie hoe dan ook op eigen kracht zou hebben gedaan. Een steeds groter probleem met industrieel beleid is overigens de razendsnelle technologische vooruitgang, waardoor men riskeert om vlug achter de feiten aan te lopen. Het trekken van de kaart van een nieuwe industrie is in een dergelijke context haast onmogelijk. Niet zelden leidt dit tot een conservatieve reflex en trekt men gemakshalve de kaart van de bestaande industrie. Onder druk van gevestigde belangen en de publieke opinie worden dan lagere RSZ-bijdragen, BTW-verlagingen, innovatie- en opleidingssteun,... uitgetrokken voor gevestigde sectoren. Onvermijdelijk creëert dit allerlei Mattheüs-effecten waarbij de sterksten het grootste deel van het laken naar zich toe trekken.

2.5 Leunen tegen de wind

In een systeemdynamiek is het een kunst om tijdig en gedoseerd te reageren. Als er te veel overheid is, dan kan de introductie van marktwerking dingen terug in beweging zetten (cfr. kaderstuk 'Marktwerking bij de overheid'). Omgekeerd moet de vrije markt aan banden worden gelegd. Zonder adequaat systeem van openbare orde of rechtspraak is er geen vertrouwen en zonder vertrouwen geen markt. Concurrentiebeleid is nodig om te verhinderen dat in sommige sectoren enkele spelers uitgroeien tot monopolisten die de markt onder elkaar verdelen op kosten van de consument. Ideaal is dat politici, beleidsmakers en ambtenaren in dat opzicht streven naar evenwicht en als goede huisvaders leunen tegen de wind, door proactief bij te sturen indien een systeem dreigt over te hellen in deze of gene richting.

Ideaal is dat beleidsmakers proactief bijsturen.

Dit principe van 'leunen tegen de wind' maakt opgang in de wereld van het monetair beleid. De manier waarop centrale bankiers de voorbije decennia ingrepen in de prijsvorming van financiële activa is niet neutraal gebleken². De consensusopvatting vandaag is dat men te weinig aandacht had voor de vorming van zeepbellen en er te veel op gebrand was om recessies te vermijden. Veel wordt nu verwacht van het principe 'leunen tegen de wind'. Hiermee wordt bedoeld dat de centrale bank niet alleen prijsstabiliteit in acht neemt maar ook stabiliteit van het financieel systeem als beleidsdoelstelling. Als een zeepbel zich ontwikkelt, dient men die in een vroeg stadium te doorprikken met een hogere rente. Macroprudentieel toezicht kan zeepbellen vroegtijdig detecteren en die informatie kan vervolgens in rekening worden gebracht bij het instellen van de beleidsrente.

Dat klinkt als muziek in de oren. De praktijk wijst echter uit dat er meerdere hordes moeten worden genomen. In Zweden trok men recent de rente op om een vastgoedzeepbel te voorkomen, maar de ingreep leidde een recessie in. Eentje waarvan achteraf gegarandeerd iemand komt beweren dat ze niet nodig is geweest. Er is veel moed voor nodig om te leunen tegen de wind. In de praktijk krijgen we dan ook vaak het omgekeerde. Herinner u halfweg de jaren 2000 de kritieken van (vooral linkse) politici en vakbonden op de te hoge rente van de ECB. Diezelfde partijen klaagden nadien over de excessen van de financiële sector waartoe ze eigenlijk zelf (onbewust) hadden bijgedragen.

² In het boek 'De Muizenval' (Janssens, 2014) wordt het ontstaan van de crisis in een breder perspectief geplaatst.

Dat rekeningen kunnen worden doorgeschoven naar de belastingbetaler of zelfs toekomstige generaties, bemoeilijkt de opstelling van beleidsmensen als rigoureuze behartigers van het algemeen belang. Fragmentatie van besluitvorming (coalitieregeringen), etnische diversiteit, sterke drukkingsgroepen, mediatisering,... zijn bijkomende stoorzenders voor deze evenwichtsoefening. Het resultaat is dat zolang er geld is, men in plaats van tegen, zoveel mogelijk leunt met de wind mee.

2.6 Op de blaren zitten

Leunen tegen de wind is een goed principe maar er is dus meer voor nodig om het een eerlijke kans te geven. De duizenden pagina's literatuur over macroprudentieel beleid hebben inmiddels geleid tot de al eerder aangehaalde karrenvracht aan wetgeving. De systeemrisico's zitten echter op een hoger niveau. Het feit dat verantwoordelijken van financiële instellingen nog altijd vrijuit gaan indien het fout loopt, is een systeemhandicap die toezichthouders maar moeilijk kunnen compenseren. Valt zo'n systeem überhaupt te reguleren? We herhalen het eerder aangehaalde principe dat regels niet in staat zijn om normen en waarden te vervangen.

Volgende conclusie dringt zich op: de maatregelen die de afgelopen eeuwen werden genomen om het bankwezen veiliger te maken, maken haar inherent zwak. De fundamentele les — maar die dringt blijkbaar zeer moeilijk door — is ervoor te zorgen dat de mensen die risico's nemen, op de blaren zitten als het fout gaat. Dat betekent twee zaken. Ten eerste: het moet de normaalste zaak van de wereld zijn dat banken failliet kunnen gaan. Uiteraard met dien verstande dat de kleine spaarder hier niet voor opdraait. Ten tweede: het eerste impliceert dat het 'too big to fail'-probleem wordt aangepakt. Als een bank dermate grote is dat ze niet failliet kan of mag gaan, dan blokkeren de circuits van zelfregulering en verantwoordelijkheid en is er ook geen regelgeving meer tegen opgewassen. Ook in de bedrijfswereld is een gelijkaardig mechanisme aan het werk. Ook hier geldt immers onverkort de vuistregel dat aandeelhouders er goed aan doen om ervoor te zorgen dat managers bij de les blijven door ze mee op de blaren te laten zitten voor hun fouten. Over hoe dit moet worden aangepakt, schrijft men in onze moderne tijd dikke boeken onder de noemer 'deugdelijk bestuur'.

2.7 Extern gezichtspunt

Planningsfouten van managers maar dus ook van ambtenaren en politieke bewindslui, zijn schering en inslag. Het aanleggen van een brug kost meestal een pak meer dan voorzien en ook de uitvoeringstermijn is vaak veel langer. Ook de overheid onderschat de kostprijs van haar interventies. In zijn boek 'Ons feilbare denken' legt Daniel Kahneman uit hoe ook doorwinterde experts trappen in valkuilen die ze eigenlijk beter dan wie ook zouden moeten zien. Persoonlijke indrukken overwoeken snel harde feiten en men geeft liever de eigen rationaliteit op dan een project waarmee men zich verbonden voelt. We spreken dan niet eens over gevallen waarbij de expert, architect, adviseur,... een flinke vergoeding of bonus opstrijkt wanneer het project groen licht krijgt. Kahneman geeft een aantal tips om ons te wapenen tegen deze tekortkomingen.

Of het nu gaat om een kernkabinet, raad van bestuur, directiecomité, commissie,... de gekte manier om informatie uit een groep te halen, betreft het extern gezichtspunt. Dat houdt in dat men de mening van alle leden van de groep afzonderlijk en vertrouwelijk inwint. De gangbare praktijk is dat dit gebeurt tijdens een vergadering door middel van een open groepsdiscussie (intern gezichtspunt). Het gevaar is een vertekening van de standpunten in de richting van het door de groep wenselijk geachte antwoord. Of het antwoord dat de

Sterk maakt zwak

Om te begrijpen waarom we vandaag opgezadeld zitten met een financieel systeem dat nog nauwelijks te reguleren valt, moeten we ver teruggaan in de geschiedenis. Het weekblad 'The Economist' lijst de opeenvolgende grote financiële crisissen op die hebben geleid tot het tegenovergestelde van wat men aanvankelijk beoogde. Alexander Hamilton, de eerste secretaris in de geschiedenis van de Amerikaanse Schatkist, zag zich in 1792 genoodzaakt om de door hemzelf opgerichte Amerikaanse centrale bank te redden van een gewis faillissement. Hij gebruikte belastinggeld om overheidsschulden in te dekken en hield daarmee niet alleen de centrale bank maar ook heel wat speculatieve investeerders overeind. Tijdens de crisis konden private banken zoveel geld lenen als noodzakelijk was en schuldenaars in moeilijkheden kregen bijkomende leningen toegestopt. Kortom, het moderne banksysteem met onvoorwaardelijke 'bail-outs' was geboren. Latere crisissen hebben het systeem alleen maar verder 'verfijnd'. Ook in de recentste crisis werden roekeloze private banken en investeerders uit de wind gezet. Allemaal op kosten van de belastingbetaler.

De gekte manier om informatie uit een groep te halen, is het extern gezichtspunt.

groepsleider vooraf als meest wenselijk naar voren heeft gebracht. Het externe gezichtspunt beschermt tegen dat soort vertekeningen en bewapent tegen planningsfouten.

3. Besluit

Zeven principes, zeven hoofdzondes. We hebben in deze beleidsnota alvast zelf één hoofdzonde begaan. We hebben getracht om het onmogelijke te doen, namelijk een aantal vuistregels op te lijsten die moeten behoeden voor naïef interventionisme. Dat kon enkel mits een strikte afbakening van het onderzoekdomein. We zijn vertrokken van de sociaal gecorrigeerde vrije markt als onbetwiste motor van onze welvaart. Daarmee zijn we uit het vaarwater van ideologische en filosofische reflecties over de vrije markt gebleven. Tegelijk behoeden we voor het blindelings doortrekken van de marktlogica naar het domein van de publieke dienstverlening.

De essentie is dat wetten en regels niet in staat zijn om normen en waarden te vervangen. Waar gebrek aan regels nefast is voor de ordening van de maatschappij, is een overvloed daaraan dat evenzeer. Regelzuchtig beleid riskeert overigens te vervallen in wat men tegenwoordig steekvlampolitiek noemt. Uit de interventies op de huurmarkt, de energiemarkt en de arbeidsmarkt onthouden we dat de overheid veel stof doet opwaaien en dat de mist die daardoor opsteekt, het moeilijk maakt om de werkelijke bijdrage van haar beleid naar waarde te schatten. Te vaak blijft de belastingbetaler achter met een hoop vragen en vooral onbetaalde facturen. Heel wat van die facturen zijn inmiddels gestold tot publieke schuld.

Het reguleren van de financiële sector is zowaar nog complexer. Hier heeft het beleid de voorbije 250 jaren een wereld gecreëerd die haaks staat op de oorspronkelijke bedoelingen. De overheid staat meer dan ooit garant voor de fouten en uitwassen van roekeloze bankiers en financiers. De enige manier om deze vicieuze cirkel te doorbreken is ervoor te zorgen dat zij die fouten maken op de blaren komen te zitten. Leunen tegen de wind en het extern gezichtspunt flankeren een dergelijke aanpak gericht op meer verantwoordelijkheid. Maar die principes gelden ook voor andere sectoren en beleidsdomeinen. Uiteindelijk komt het erop aan dat bewindslui de lange termijn en het algemeen belang laten primeren.

Referenties

BOSCHMANS K., JANSSENS G. EN VEN C., (2011), Voor een bedrijvig Vlaanderen: Evaluatie van het economisch ondersteuningsbeleid, *Beleidsnota 50*, Wilrijk: VKW Denktank, pp. 8.

GAMBACORTA L., SIGNORETTI F.M., (2013), Should Monetary Policy lean against the wind?, *BIS Working Papers no. 418*, Bank for International Settlements, July.

JANSSENS G. (2014), De Muizenval: Waarom de volgende crisis onvermijdelijk is, Leuven: Davidsfonds, pp. 107.

KAHNEMAN D., (2011), Ons feilbare denken, *Business Contact*. Amsterdam: uitgeverij Business Contact,

MOESEN W., DE WITTE, K. (2013), Value for tax money: the relevance of civic capital, In: *Tax Freedom Day, Comprehensive reforms vs. a low flat corporate income tax*. Edited by PricewaterhouseCoopers, 8-19. Leuven: KULeuven.

MOESEN W., (2014), Waarom de social profit een economische sector is met net dat tikkeltje meer, *CDR, Christen-Democratische Reflecties*, jg. 2, nr. 2, maart, CEDER.

VASTMANS F., WINTERS S., GOEYVAERTS G., (2014), Studiedag woonfiscaliteit: <http://www.econ.kuleuven.be/drc/CES/research/rapporten-workshop-woonfiscaliteit>

THE ECONOMIST, (2014), The Slumps that shaped modern finance, Essay, *The Economist*, April 12th.

WORLD ECONOMIC FORUM, (2013), Global Competitiveness Report, 2013-2014.

Auteur: Geert Janssens
Eindredactie: Isabelle Verlinden
Vormgeving: Lieve Swiggers
Illustraties: iStock.com

E-mail: geert.janssens@vkw.be
 @jrgeert
 www.vkw.be
V.U.: VKW Denktank